

עלים

עלון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

שנה שיטית: גליון יז | פרשת בא | ו' שבט ה'תשפ"ו

עלה לבנה

בענין קידוש לבנה בליל שבת ויום טוב

ע"פ קונטרס מדרכי הלבנה על עניני קידוש לבנה מאת הרב מרדכי שמעון זי"ע שליט"א

החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה (יב, ב).

אין לקדש את הלבנה בליל יום טוב או בליל שבת (מהרי"ל, הלכות שבועות אות ז). וכמה טעמים נאמרו בזה: א. משום דעושין את המצוה בשמחה, ורגיל לבוא לידי ריקודין, וזה אסור בשבת (שער הציון סימן תכו ס"ק יב). ב. דחיישינן שמא יטלטל הסיודור בחוץ (שו"ת מנחת יצחק חלק ב, סימן קכ, ועוד). ג. חיישינן למאן דאמר דיש תחומין למעלה (מהרי"ל שם). ד. דאין מערבין שמחה בשמחה (שו"ת רמ"ע מפאנו, סימן עח). ה. דברכת הלבנה נראה כתחינה, ואין מתפללין תחינות בשבת ויום טוב. ו. חיישינן שמא יקדש חוץ לתחום (עיין תפארת ישראל מסכת מועד קטן פרק קמא, יכן סימן נא ובבועז שם). ז. מפני שמקללין אויבינו באמירת 'תפול עליהם אימתה ופחד', ואין מקללין בשבת ויום טוב, דאין מחרימין בהם (בן איש חי, שנה ב', ויקרא אות כו). ח. שהוא דומה לקידושין ואין מקדשין בשבת. ט. שהוא כעין עדות ואין מקבלין עדות בלילה.

ונבאר יותר הטעם שלא יבוא לידי ריקודים. שני ריקודים ישנם בקידוש לבנה: א. כשאומר 'כשם שאני רוקד ואיני יכול לנגוע בך וכו' יש לסמוך עצמו על אצבעות רגליו ולרקוד במקומו (רמ"א). ב. אחר סדר קידוש לבנה יש שנוהגים לרקוד (דרכי משה סוף סימן תכו), ויש שאין נוהגין כן (ארחות רבינו, ספר שיעורי הלכה, ועוד).

וכתב שער הציון (סימן תכו, ס"ק יב) בביאור הטעם שלא לקדש הלבנה בליל שבת, 'משום דעושין את המצוה בשמחה, ורגיל לבוא לידי ריקודין, וכמו דמשמע אחר כך בהג"ה, וזה אסור בשבת. ואף דריקודין של מצוה התיירו וכמו בשמחת תורה (עיין סימן שלט, סעיף ג, ובמשנה ברורה ס"ק ח), שאני התם דאי אפשר לדחות היום, מה שאין כן הכא דאפשר לעשות המצוה מקודם השבת או לדחות לאחר שבת' [ומשמעות לשונו היא שחשש על הרקידה השניה שאחרי קידוש לבנה]. ולפי טעם זה אינו אסור בעצם, אלא שאין לברך כדי להרחיק מריקודים בשבת. וגם מבואר מדבריו דכשסוף זמן קידוש הלבנה הוא בליל שבת קודש, אז ודאי יש לקדש, ורק שיהיה שלא לרקוד. וראיתי בשו"ת גבורות אליהו (להגאון רבי יוסף אליהו הענקין זצ"ל, סימן קכג) שמי שמקדש הלבנה בליל שבת יקדש בתוך ביתו דרך החלון ובצנעא. וביאר המגיה (הרב דניאל אשר קליינמאן שליט"א, הערה 792) שזהו כדי שלא לבא לידי ריקודים.

ולסיום יש להעתיק מה שכתב הערוך השולחן (סעיף י) וז"ל, והטעמים שנאמרו בזה [שלא לקדש הלבנה בליל שבת] מדרך ההלכה אינם מתקבלים על הלב, והאמת הוא דעל פי דין אין שום חשש בזה, ורק יש טעמים כמוסים על פי הקבלה. ולכן פשיטא אם יש עוד כמה לילות, פשוט שאין מקדשין בשבת. ואם שבת הוא הליל האחרון פשיטא שמקדשין. אלא אפילו יש עוד לילה אחת נראה דבמדינתנו שמוחזקת בעננים, יקדשו בשבת, ואיזה פעמים עשינו מעשה כן ואירע שאחר כך במוצאי שבת היו עננים מכוסים. אך זה פשוט, דאם מקדשין בשבת לא יאמרו רק הברכה בלבד ולא התפילות והפסוקים, דזהו ודאי שיש לקדש בכל האפשר, ואין מעכב רק הברכה, ע"כ.

עלה שמועה

שמועות מאת מורנו רה"י הג"ר שניאור קוטלר זצ"ל

ע"פ קונטרס עיונים במצות תלמוד תורה מאת מורנו הגאון רבי אריה מלכיאל קוטלר שליט"א

מדרגת כלל ישראל אמרו במכילתא (פרשת יתרו) על הפסוק "והייתם לי סגולה קודם חטא העגל" מכל העמים ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (יט, ו-ז), והייתם לי סגולה שתהיו פנויים לי [ובמכילתא עצמה הגרסא שתהיו קנויים לי, ואמנם בילקוט שמעוני הגרסא היא פנויים לי, וכו', ע"ש] ועוסקים בדברי תורת ולא בדברים אחרים. ופירש אאמור"ר הכוונה, שבשעת מתן תורה היו מיועדים כל כלל ישראל להיות מובדלים לתורה ושהיו בדרגת מה שאמר רבי שמעון בר יוחאי שילמדו רק תורה ויהיה בחינה של ועמדו זרים ורעו צאנכם, כדאיתא בברכות (לה, ב). ושם להלן במכילתא על הפסוק ממלכת כהנים איתא, ראוים היו כל ישראל לאכול קדשים באותה השעה עד שלא עשו את העגל, ע"ש. הרי שעד חטא העגל שהיו כולם פנויים ועוסקים בדברי תורה בלבד, [כל כלל ישראל היה כמו כולל אחד גדול] אז כולם היו כמו כהנים שראויים לאכול קדשים, ורק אחרי חטא העגל אז ירדו ממדרגתם ואז נהיה דרגתם של כלל ישראל בבחינת ואספת דגנך כרבי ישמעאל.

נצחיות מלכות בית דוד כתב הרמב"ם (מלכים פ"א ה"ז) וז"ל, מאחר שמושחין המלך הרי זה זוכה לו ולבניו לעולם שהמלכות ירושה היא להם וכו'. כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות והרי המלכות לו ולבניו הזכרים הכשרים עד עולם, שנאמר כסאך יהיה נכון עד עולם, ולא זכה אלא לכשרים, שנאמר אם ישמרו בניך ברית, אף על פי שלא זכה אלא לכשרים לא תכרת המלכות מזרע דוד עד עולם, הבטיחו הקב"ה בכך וכו', עכ"ל. ודקדק אאמור"ר ממה שחזר הרמב"ם וכתב שזכה לו ולבניו עד עולם ולא תכרת המלכות מזרעו, משמע שחוץ ממה שלכל משרה יש ירושה, נאמר כאן עוד יותר מזה, שמצד עצם הזכיה של דוד איכא זכיה נוספת שלא יכרת מזרעו לעולם. ויעויין שם שהוכיח כן מהמשך דברי הרמב"ם שם (הלכה ח-י).

וביאר אאמור"ר זצוק"ל, שמה שנאמר כאן הבטחה לדוד שלא יכרת המלכות מזרעו הרי זה בעיקר זכייטו בכתר מלכות, וזה מחייב קיום לעולם, וזהו חוץ מהזכיה של כל משרה וכל שררות בישראל, שמה שהם זכו לעולם היינו שזכו להם ולבניהם עד עולם בלא הבטחת קיום, אלא רק שהזכות שלהם הרי היא ברת ירושה, ועדיין יתכן שמסיבות אחרות היא תיפסק מזרעם, לא מצד שאין הירושה זכות שלהם, וזהו מה שאמר הכתוב נבואה, שבסוף יהיו סיבות ולבסוף יהיו דורות שאינם כשרים ויפסידו את המלכות, מה שאין כן בזכייט דוד בכתר המלכות הרי זו הזכיה שלו שתתקיים בזרעו, ואפילו אם יהיו סיבות שלא יוכלו להמשיך למלוך, כיון שלא יהיו כשרים, הרי נכלל בהבטחה ופקדתי בשבט פשעם וכו' שיחזרו בתשובה ותתקיים מלכותם.

מורנו הג"ר אריה מלכיאל קוטלר שליט"א עם הג"ר חיים ויסאקער זצ"ל

הזמנים לעיר לייקוואד יצ"ו, נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א		ליל שבת		ערב שבת	
מוצאי שבת	יום השבת	ליל שבת	ערב שבת	מוצאי שבת	יום השבת
5:50	זמן כוכבים קטנים רצופים (6.5 מעלות)	4:47	הדלקת נרות (18 דקות)	12:39	מנחה גדולה (גו"א חצי שעה שוה לחומרא)
6:19	ע"ב דקות	5:05	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)	2:36	ט' שעות (להתחלת סעודה)
6:31	צאה"כ ר"ת לחשבון 16 מעלות	5:44	זמן קר"ש (לערבית לפני הסעודה)	3:01	מנחה קטנה (לאיסור מלאכה)
6:37	אכטיל (צ' דקות)	6:08-7:09	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	4:28	פלג המנחה (מג"א כפי האופק)

קראתי דברי הרב הלל שמעון שימאנאוויטש (גליון ורא) בהתעניינות, וכדרכו הדברים נמשכים ומסתעפים לתחומים שלא עבר בהן איש, ולא ישב אדם שם. ומאוד נהניתי מהרעיון על קרבן קין. אולם לענין מה שהניח שלא היתה מנחה אצל עובדי ע"ז, אין זה נכון במציאות. הבהליים היתה להם מנחת ע"ז הנקראת "משחתו", וכן מצינו באוגרית (הם כנעניים), וכן במצרים ב"קרנק". אלא שאפשר לומר קרוב לדברי הרב, כי תפיסת עובדי ע"ז היתה שעל כל מיני כחות יש אליל מיוחד, וממילא היו גם לתזונה ולתבואה אלילים מיוחדים. וכמו ענת ובעל במיתולוגיה הכנענית שברשותם היתה כל ענין התבואה והמטר (ופשוט שזה הטעם שאליהו מנע המטר נגד אליל ה"בעל", להראות שה' הוא האלהים, היחיד והמיוחד). ועכ"פ סברו עובדי ע"ז שְׁלֶרְצוֹת לאליל זה, צריך לזנוג מהתבואה, לרצותו ממה שתחת תחמומו ושלטונו. וממילא מנחות בבמה סכנה כרוכה בדבר, כי "על פני השדה" הם זובחים, וייראה ממש כמנהג ע"ז להקריב לאלילים המדומים, ועל כן צריך להביא את המנחות לירושלים, מקום אשר שיכן שמו שם, ולהגיש אותם למזבח, לשיוך הנכון אל הפועל האמיתי, ולא לאלילי השקר, השעירים האוכלים עשב המפוזרים על פני כל שדה.

אלר נח

ראיתי מאמרו של הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א למה לא היתה מנחה בבמה. מה שכתב שקרבן צריך להיות מהדברים הכי חיוניים של האדם, הוא דבר נאה ומתקבל, ויפה חילק לפ"ז בין קודם שבאו אל המנוחה ואל הנחלה לבין אחריו.

עוד חידש שעובדי ע"ז לא הקריבו מנחות רק זבחים, ולכן לפי טעמו של הרמב"ם לא הוצרכו ישראל למנחות בבמה להוציא הטעות מליבן. - הנה אין אלו אלא דברי נביאות ומנליה הא. ואדרבה

לעולם הקריבו כל מיני דברים לקרבנות, קין הביא מפרי האדמה, מימי קדם היה המושג של נסכי יין ושמן, גם הרמב"ם עצמו במורה (חלק ג פרק מו) מסביר הטעם שכל שאור וכל דבש לא תקריבו, משום שעובדי ע"ז היו מקריבים השאור והדבש לע"ז ולכן הם שנואים לה'.

אבל באמת עיקר דבריו קיימים במה שהביא הכרעת המשך חכמה שבבמה נכון טעמו של הרמב"ם. שכיון שעובדי ע"ז טעו לעשות הבקר והצאן לאלוה צוה הקב"ה לעשות להיפק, להקריב אותן הבהמות לקרבן לה', להוציא הטעות מליבן של ישראל שנמשכו אחריהם. ולפ"ז כיון שמעולם לא עשו אלוה מקמח וסולת, אין שום סיבה שיצטרכו ישראל להקריב מנחה על הבמה כלל.

בברכה, אלוף צוה פאפאן

הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א כתב שני טעמים למה אין מנחה בבמה, או משום שלא היו מיושבים בארץ ולא היה להם ישוב בקרקע, או משום שלא היתה הקרבה בסלת לעבודה זרה, ותכלית הקרבנות היא להוציא מלבן של עובדי ע"ז. לפענ"ד לא ניתן ליאמר, חדא, דבגמ' זבחים (ק"ט, ב) ממעט גם עופות בבמה מדכתיב זבחים, ודרש בגמ' ולא מנחות ולא עופות, ושני הטעמים הנ"ל לא שייכים בעופות. ועוד מה שכתב מסברא דנפשיה שלא הקריבו מנחות לעבודה זרה, לא מבעי דצריך ראייה לזה, אלא שמצאתי ראייה מפורשת שכן הקריבו, במדרש רבה (בראשית לח, יג) במעשה באחד שהקריב סולת לעבודה זרה.

ואגב רצוני להעיר על מה שכתב שתיבת 'לחם' יש לה משמעות אחרת בלשון ערבי מלשון הקדש, ומשמע מלשונו שלשון ערבי עיקר ולשון הקדש טפל, ואמנם בוודאי לא היתה כוונתו לומר כן, ומ"מ על דברים כגון אלו נאמר חכמים הזהרו בדבריהם וכו'.

בכבוד רב, אברהם מרדכי רכפל סליין

תגובת הרב הלל שמעון שימאנאוויטש: בדבר התיאוריה שהעליתי במאמרי הלועזי בפרשת בא, שיתכן שמעולם לא קיים ניהוג אצל עובדי ע"ז להקריב מנחות, וכתבתי שאם תיאוריה זו צודקת, אפשר להסביר מדוע אין מנחה בבמה. ורבו עלי חברי חוברי חבר הבקיאיים במנהגי עבודה זרה בעולם העתיק, והשיגו מפי ספרים וסופרים שבאמת כן היה קיים מנהג כזה אצלם. אמנם שאלת חכם חצי תשובה, וכבר רמז אליה הרב שלום דוב האכמאן שליט"א, ואפשר הדברים לקוראי העלים.

הרמב"ן בריש ויקרא העתיק את דברי הרמב"ם בטעם הקרבנות, שכיון שהיו הגוים עובדים את בעלי החיים הללו [כאלילות] לכן ציווה הקב"ה להקריבם לשם ה'. אולם כבר השיג הריטב"א על הרמב"ן בספר הזיכרון [ספר שמטרתו ליישב השגות הרמב"ן בפירוש התורה על מורה נבוכים] שבאמת מעולם לא אמר כן הרמב"ם בעיקר טעם הקרבנות. כי בחלק ג פרק לב של ספר המורה כתב הרמב"ם, שטעם הקרבנות הוא כיון שהיו נוהגים להקריב בע"ח הללו והדברים הללו, לכן ציווה הקב"ה להקריבם אליו. ואילו הטעם שהזכיר הרמב"ן שהיו עובדים הדברים הללו, לא אמרו הרמב"ם בעיקר הטעם לקרבנות, כי אם הטעם מדוע בחר הקב"ה בעלי חיים מסוימים לקרבנות, וכלפי זה אמר הרמב"ם בחלק ג פרק מו כיון שהיו הגוים עובדים אותם.

ולפי זה א"ש דברינו, אלא בשינוי קצת, שהטעם שלא קרבו מנחות בבמה, לפי שלא היו הגוים עובדים לסולת ושמן ולבונה, ולכן אין טעם להקריב אותם בבמה. אבל בית המקדש היו מקריבים לשם ריח ניחוח - וכדברי המשך חכמה שהקריבה בבית המקדש היתה כטעמו של הרמב"ן, ואם כן לא איכפת לן במה שלא היו עובדים לסולת שמן ולבונה.

ובזה אפשר להסביר גם מה שהקשו עלי מהא דאין עופות בבמה שנלמד מחדא קרא דמנחות. שהרי בהמשך דבריו (בפרק מו) ביאר הרמב"ם לפי טעמו מה שנצטוו להקריב עופות, וז"ל, ומפני שרוב בני אדם לא היו יכולים להקריב בהמה, צוה להקריב קרבן ג"כ ממין העוף, מן הנמצא בארץ ישראל יותר, ומן הנאה והקל למוצאו, והם תורים ובני יונה, עכ"ל. ולכן עד שלא באו אל המנוחה אל הנחלה לא היה טעם להקריב מינים הללו כיון שכל ענינים הוא כיון שהם נמצאים בארץ ישראל. ואף שבנוב וגבעון ג"כ לא הקריבו עופות, אפשר שלא נשתנה דין הבמה ממה שהיה עד שלא הוקם המשכן.

ובענין מה שהשיג עלי הרב אברהם מרדכי הכהן שטיין שליט"א שמלשוני משמע כאילו ערבית עיקר ועברית טפלה, ולא יאה בן השפחה כבן הגבירה. ראה מה שכתוב במאור הזית השבוע שגם בלשון הקודש בעודם במצרים היתה המילה 'לחם' מכוונת גם לבשר, ולאחר בואם לארץ ישראל נהפכה להיות בעיקר לחם מן הארץ. וכבר הארכת בה גם בעלים פרשת שלח תשפ"ב.

המנהגים נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן

מנהגי פדיון הבן

(ע"פ שו"ע יו"ד סימן שנה, חכמת אדם כלל קנ, ועוד פוסקים)

א) חיוב: מצות עשה מן התורה על כל איש מישראל לפדות את בנו שהוא בכור לאמו הישראלית בחמשה שקלים. אבל כהן או לוי, וכן אם האשה בת כהן או בת לוי, פטורים מפדיון הבן. כמו כן יוצא דופן וכן הבא אחר נקבה ואפילו הבא אחר נפל [יש אומרים אחר מ' יום ויש אומרים רק אחר שנגמר צורתו] פטורים מפדה"ב. ולכן מצוה זו נדרה קצת ואינה אלא לאחד מעשרה או אפילו אחד מעשרים.

ב) סכום הכסף: שיעור חמשת שקלים הוא בערך שיעור 96 גרם כסף. ואף שלשיעור זה אי"צ אלא קצת יותר מג' מטבעות של כסף טהור [כי כל מטבע של כסף הנקרא Troy ounce יש בו 31 גרם], מ"מ נוהגים ליתן חמש מטבעות, זכר לחמשה שקלים. ומקדם היו נוהגים שהכהן מחזיר את הכסף לאב במתנה, אבל אין רוח חכמים נוחה מזה (וראה משה ר"ב אות קא שצריך דוקא ליתנה ממש דלא הדרי לעולם).

ג) כהן מיוחס: מנהג העולם לפדות אצל כהני חזקה ואין דורשים כהנים מיוחסים. אבל בקצת מקומות פודים אצל כמה כהנים

מחמת חשש זה. ומספרים שהגר"א פדה עצמו כמה פעמים ולא נתקרה דעתו עד שפדה עצמו אצל אחד ממשפחת רפאפורט שהם יותר מיוחסים. וראה בשאלת יעב"ץ (חלק א סימן קנה) שהיום שאין לנו מיוחסים יש לכהן להחזיר המעות מחשש גזל, אבל אין המנהג כדבריו (ראה שו"ת חת"ס סימן רצא).

ד) סדר הפדיון: האב מביא בנו הבכור לפני הכהן, ואומר לו שהוא פטר רחם מאשתו הישראלית, והכהן שואל אותו "במאי בעית טפי, לית לי בנך בכורך או לפדותו בחמישה סלעים דמחייבת מן התורה". והאב אומר "חפץ אני בבני בכורי והילך חמישה סלעים בפדיונו". ואז מברך האב "על פדיון הבן" ו"שהחיינו" ואחר כך נותן המעות. ונוהגים שאומר הכהן ברכת כהנים ועוד פסוקים. ואחר הפדיון מברך הכהן על היין, ויש מחמירים שלא לפדות על ידי שליח, אבל מ"מ כשאין האב כאן ודאי פודים על ידי שליח.

ה) סעודת מצוה: הסכמת הפוסקים שגם סעודת פדיון הבן נקראת סעודת מצוה לכל דבר, הן לענין תענית בכורים בערב פסח, והן לענין אכילת בשר ב' ימים, והן לענין שמתרה דוקא ליתנה בערב שבת. ודעת הנשמת אדם (חלק ב כלל א) שאפילו פדה"ב שלא בזמנו מיקרי מצוה.

ו) זמן: יש אומרים שאין פודין עד שיעבור חודש שלם מהלידה, שהוא כ"ט וחצי יום, ולא די ביום השלשים. לכן כשנולד על דרך משל ביום ראשון בחצות היום, אין פודים ביום שני, כי לא עבר חודש שלם עד שיגיע ליל שלישי. וגם אין פודין אפילו אחר שמלאו כ"ט וחצי יום [כגון שנולד במוצאי שבת] עד שיהיה יום ל"א מלידתו. נוסף על זה מנהג אצל האשכנזים שאין פודין בלילה, ולכן כשנולד ביום ראשון אינו נפדה עד יום שלישי שהוא יום ל"א.

ז) בשבת ויו"ט: אין פודין בשבת ויו"ט שהוא כמקח וממכר, אלא דוחים את הפדיון עד מוצאי שבת או יו"ט. אך מטעם המנהג אין פודים בלילה, לכן ממתנים עד הבוקר [אבל ככה"ג אי"צ להמתין עד סוף היום כיון שכבר נדחה ליום ב]. ויש פודים ככה"ג בלילה כיון שהוא כבר אחר ל"א יום, ושהוי מצוה לא משהינן. ואע"פ שהוא חול המועד פודין, ואין לאסור מצד שאין מערבין שמחה בשמחה דדוקא שמחת נשואין אסור בחוה"מ (שו"ע או"ח סימן תקמו סעיף ד).

ח) תחנות: מצוי מאוד שמתפללים מנחה בשעת עריכת פדה"ב [או לפניו או לאחריו]. ושורת הדין שאין סעודת פדיון הבן פוטר מתחנות [כמו שאומרים תחנות אצל סיום מסכת ובר מצוה], ושאינו ממילה וחתן (ראה שו"ת מנחת יצחק חלק ח סימן יא).

פעם אחת באסיפה של אגודת ישראל הכריז שרב אחד בשם 'פביאן ידרוש. והיה שם מישהו שגינה הדבר שהרב נקרא בשם של גוים, והגין בעדו הג"ר יעקב קמנצקי, באמרו שכן מצאנו בתוספות השם רבינו פטר שהוא לכאורה השם Peter - שם נכרי.

רבינו פטר התוספות בכמה מקומות (גיטין ח, א ד"ה רבי יהודה, ב"ב קלח, א ד"ה כאן, ומנחות ז, א תוד"ה אין מקדשים ליקרב) ציטטו דברים בשם ה"ר פטר. הוא רבינו פטר בן יוסף, מתלמידי ר"ת, שנהרג על קידוש השם בעודו צעיר לימים, בימי מסע הצלב השני (בעלי התוספות, אורבך עמ' 225).

בספר עמק הבכא לרבי יוסף בן יהושע הכהן מובא שבמסע הצלב הראשון, ביום ד' תמוז ערב שבת שנת ד"א תתנ"ו, כשבאו אליהם הרשעים ויתנדבו ראשי העדה לשחוט את כולם בעת ההיא. ואלה שמות האנשים: רבי גרשום, מר יהודה ומר יוסף אחיו בני אברהם, ורבי פטר, ורבי יהודה ורבינו שמואל הלוי. ויקומו האנשים האלה ויחזיקו בחרבותם, ויסגרו הדלת, וישחטום כאיש אחד ביום הנמנהר ההוא. וישחט רבי פטר גם את ארבעתם. ויעל על המגדל, ויפול ארצה, וימות לפני ה'. לא נשאר מכל העדה הקדושה כי אם שנים בחורים נערים שנים, וגם הם נשחטו בקנה וחיו, עכ"ל.

למרות שהספר עמק הבכא נכתב כבר בשנת 1575, הוא לא נמסר לדפוס עד שנת 1852 ע"י המשכיל ד"ר מאיר הלוי לעטעריס [מהל"ל]. הלה כתב בהערה לדברים הנ"ל וז"ל, אל יפלא בעיני הקורא השם הזה פטר, כי גם אחד מבעלי התוספות נקרא בשם הזה, וגם רבים מבעלי התלמוד נקראו בשמות נכרים כמו אנטיגנוס הוא שם יווני (Antigones), וכן סומכוס (Symachus) וכדומה, עכ"ל.

במאמר ביקורת "והצדיקו הצדיק" שכתב רבי מתתיהו שטראשון נגד מאיר הלוי לעטעריס (נדפס במבחר כתבים), לאחר שהזכיר רבי מתתיהו שכבר בילדותו של מהל"ל, "ענת הדריכו אביו על ברכי התלמוד והחונים עליו, היה אז כתינוק הבורח מבית הספר והתגנב ללמוד בסתר מליצה ושיירים ולשונות העמים. העבודה: כל איש-שכל אשר על שרשי רגליו התחקה אז, והתבונן על תכונת המודי בימים ההם, אמר בלי ספק: מובטחני בילד הזה שלא יהיה מורה הוראות בישראל...". הוסיף רבי מתתיהו שעוד נגע מצא במהל"ל הנ"ל ש"כל רוח ביקורת אין בקרב" ואחת מראיותיו לטענה זו היא מההערה הנ"ל.

וז"ל רמ"ש: ולמה היה צריך [מהל"ל] לנוע למרחוק ולבקש ראייה משם אנטיגנוס וסומכוס לשם פטר דכאן, אם גם שם פטרוס נמצא בתלמוד, הוא אבי רבי יוסף שנזכר בירושלמי מועד קטן פרק ג הלכה ה; עבודה זרה פרק ג הלכה א; בראשית רבה פרשיות צב, צד; בסוף שמות רבה פרק נב ובויקרא רבה פרשה ז, עכ"ל.

רבינו פטר בספר עזרת נשים למהר"ם אבן חביב (שמות אנשים 'בכור') כתב וז"ל, "ראיתי בארץ ישראל ומצרים אנשים רבים דקרו להו 'בכור', וכמעט שאינו ניכר להם שם העצם ואין קורין אותם בשם העצם רק כשעולין בתורה" עיי"ש מה שכתב לענין שמות בגיטין. והיינו שיש אנשים שנקראים 'בכור'. ויש שביארו (קובץ תרביץ כרך כה חוברת ד עמ' 457 הע' 64) על דרך זה את השם 'פטר', שאין המכוון על השם הנכרי Peter, כי אם היא מילה בלשון הקודש בדומה לשם 'בכור', דהיינו 'פטר' רחם. וכמו שנקרא רבינו יוסף בכור שור בשם 'בכור', כך נקראו החכמים הללו 'פטר'.

בקובץ תרביץ הנ"ל הוכיח שהשם 'פטר' בתוספות אינו שם נכרי - Peter, שכן בצרפת כבר בתחילת ימי-הביניים לא היו משתמשים בשם Peter כי אם במקבילה הצרפתית Pierre. כלומר, השם המקורי של Peter הוא 'פטרס' ביוונית ובלטינית, ותרגומו הוא צור - סלע, והמקבילה הצרפתית היא Pierre. ואם כן, לא שייך לומר שחכם צרפתי יהיה נקרא 'פטר' כשהכוונה לשם הנכרי Peter שנובע מהשם היווני והלטיני Petros או Petrus, שאילו כן היה נקרא Pierre בצרפתית.

רבינו פטר אך ר' אפרים א. אורבך (בעלי התוספות עמ' 223 הע' 69*) קיבל מכתב פרטי ממחבר המאמר בתרביץ, ובו חזר מטענה זו, משום שבזמנו של בעל התוספות רבינו פטר עדיין היו מקומות כגון קרנטן תחת השפעת השלטון הביזנטי שהיו מדברים יוונית, ואם כן יתכן שהשם פטר הוא כשם פטרוס היווני.

עוד הביא אורבך מי שאומר שאין הכוונה לשם Peter שהוא שם של גוים, אלא ל-Pater שהוא תרגום השם היהודי 'אבא'. אך הביא שכבר השיגו על כך שלא

הועיל בזה מאומה, כיון שהשם פטרוס - Petrus די נפוץ אצל היהודים מימי הביניים, וסוף סוף השתמשו בשמות גויים. ומסקנת הדברים היא שאין לומר שהקריאה הנכונה היא Pater או Vater, אלא בודאי הכוונה לשם Peter.

פטר הראשון בקטע של פירוש רש"י (עבודה זרה י, א) שהושמט ע"י הצנזור כתוב "וחנון פאולוס פיטרוס והם יהודים היו... ולא שכפרו, כי לטובתן של ישראל נתכוונו, אלא מפני שראו ישראל בצער ובדוחק מתרמית ישו, עשו עצמם כאילו הם עמו בקדישות וציוו עליהם, הכל כמפורש בספר תלית ישו". כבר נשתברו כמה קולמוסים בבירור ענין זה ולקשרו לסיפור אודות שמעון הקלפי או שמעון כיפא שנזכר בראשונים, ותפילת 'נשמת' ועוד פיוטים וחלקים של תפילה חוברו על ידו. ולפי זה יתכן שגם רבינו פטר בתוספות נקרא על שמו של הצדיק, ואין להביא ממנו ראיה לשאר שמות של גוים.

שלא שינו אולם בכללות הענין שמצאנו כמה מהראשונים שנקראו בשמות של **את שמם** גוים, כתב בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ד סימן טו) שיש מקום לומר דזה ששיבחו חז"ל בגלות מצרים שלא שינו את שמותן הוא דווקא קודם מתן תורה, אבל אחר מתן תורה אין בזה חיוב מדינא וגם לא מעניני זהירות ומוסר, ואין לנו אלא מה שנצטוונו תרי"ג מצוות לדורות והמצוות שנצטוו לשעה וכפי שנאמרו בתורה שבעל פה. ולכן לא הקפידו ע"ז רבותינו [הראשונים]. ואף שהגר"מ פיינשטיין נתן לזה טעם לשבח, מ"מ סיים את דבריו בזה"ל "ואף שמסתבר כן מסתפינא לומר זה בלא ראיות גדולות". וראה עוד משי"כ בזה בתשובה מאוחרת (אורח חיים חלק ה סימן י) ש"סברא זו רק לענין סברא ולא לדינא כדכתבתי שם".

והידוש עוד גדול יותר הובא באמת ליעקב להג"ר יעקב קמנצקי זצ"ל שיצא מקרוב על נ"ך. על הפסוק "הפך לבם לשנא עמו להתנכל בעבדיו" (תהלים קה, כה), הובא מפי השמועה שרבי יעקב אמר, שמה שנהגו במצרים בכל הסממנים החיצוניים של שפה שמות ולבושים להיות שונים מן המצריים, היה זה ביטוי למין לאומיות. דהיינו שרצו להיות עם מיוחד ונפרד מן המצרים, אבל לא מן הבחינה הרוחנית של "אתה בחרתנו מכל העמים וכו' וקדשתנו במצותיך", אלא אדרבה רצו להיות עם ככל העמים, ומבחינה רוחנית להיות דומים למצרים. והיחידים ששמרו על רוחניותם במצרים היו שבט לוי, ולעומת זאת החיצוניות לא תפסה אצלם מקום חשוב, שהרי על משה רבינו אמרו בנות רעואל "איש מצרי הצילנו מיד הרועים" שהיה נראה מבחינה חיצונית כמצרי, עכ"ד. ומשם נדפס גם באמת ליעקב עה"ת מהדורת עלה זית (עמ' רצא).

אולם המהדיר של אמת ליעקב על תהלים, הרב יוסף קמנצקי שליט"א, תמה על זקנו מדברי האחרונים (חכמת אדם כלל פט סעיף א. תורת משה לחת"ס שמות טז, ג, ומהר"ל נצח ישראל פרק כה) שכתבו בשם מדרש חז"ל, שבזכות שלשה דברים יצאו אבותינו ממצרים, שלא שינו לבושם ושמותם ולשונם. ועיי"ש מש"כ ביישוב דברי סבו.

שלא שינו עוד העיר הרב יוסף קמנצקי שם, שאכן מפורש במכילתא (מסכתא **את מלבושם** דפסחא פרשה ה ובעוד מקומות במדרש) שבזכות שלא שינו לשונם ושמותם נגאלו, אבל מה שהזכירו האחרונים הנ"ל שיצאו בזכות שלא שינו את לבושם, לא נזכר במדרשי חז"ל.

אמנם בשער יוסף על תורת משה (שם) ציין שבלקח טוב (שמות ו, ו) איתא "כנגד ד' זכיות שבידם, שלא שינו את לשונם, ולא חילפו את שמלותם, ולא גילו את סודם וכו', עכ"ל. ויש להוסיף שכן הוא בדברי כמה ראשונים עה"פ (דברים כו, ה) "ויהי שם לגוי" ודרשו בספרי "מלמד שהיו ישראל מצויינים שם", ופירשו הראשונים שהיו לבושיהם שונה מלבושי המצרים, אלא שלא נזכר שבזכות זה יצאו ממצרים.

ולענין דינא ראה מש"כ בזה בספר עם לבדד ישכון להג"ר יוסף מיכאל ויינר שליט"א (הוצאת עלה זית עמ' ק).

1. אגב אורחא אזכיר כאן מש"כ בגליון 'כתרגומו' (פרשת וארא) שרבינו יוסף מאורלייני"ש הוא רבי יוסף בכור שור. והוכיח כן מדברי רבינו יוסף מאורלייני"ש שהובאו בתוספות יבמות (כה, ב ד"ה הוא), ואותם הדברים ממש הובא בתוספות במכות (ו, א ד"ה נרבע יציל) בשם רבי יוסף בכור שור, ע"כ מהגליון הנ"ל. וכיוון בזה לדעת רוב החכמים יודעי העיתים, לבד מהמהדיר הראבי"ה (מבוא לראבי"ה עמ' 353) שהחליט שיש פנים לכאן ולכאן - אם הם איש אחד או שני אנשים - ואין הכרע. גם בספר 'בעלי התוספות' להרב אפרים א. אורבך (פרק רביעי עמ' 134) החזיק בדעה ששניהם אותו אדם, ולראיה כתב שפירושם המובאים בשם רבינו יוסף מאורלייני"ש נמצאים בפירושו של בכור שור על התורה. והביא גם הראיה הנ"ל שהובאה בגליון 'כתרגומו', ועוד ראיות. גם מש"כ בגליון 'כתרגומו' שדרכו של רבינו יוסף בכור שור לקרב הנסים אל הטבע, כתב בספר הנ"ל שכן היה דרכו של ר"י מאורלייני"ש 'לקרב את הניסים לדרך הטבע'.

The Power of a Story

ולמען תספר באזני בןך ובן בןך את אשר התעללתי במצרים (י, ב).

Rav Moshe Schneider quoted the Chafetz Chaim that the word *tesaper*, you shall relate, teaches that the ideal way to instill the foundations of *emunah* in one's children is through telling stories and vividly recounting the miracles of *Yetzias Mitzrayim* in a lifelike, engaging manner.

He explained that this is likewise the best way to inspire children in *avodas Hashem*. Instead of instructing and lecturing, a parent should share stories of *gedolim* and the lofty heights they reached in *avodas Hashem*. A child's imagination is stirred by stories, and through them he is inspired to emulate the ways of *tzaddikim*.

Rav Moshe Schneider added that this approach is effective not only for children but for adults as well. The Chafetz Chaim meant that with children, this is the only way to inspire them, while adults can also be uplifted through intellectual discussion. Yet even for adults, there is great benefit in hearing stories of *tzaddikim*

A Grandfather Leading the Seder

הגדת לבנך ביום ההוא (יג, ח).

Many young fathers join their parents' Seder instead of leading their own. This raises the question of whether they forfeit the mitzvah of *V'higadeta l'vincha*, "And you shall tell your son" (*Shemos* 13:8), if the grandfather recounts the story of *Yetzias Mitzrayim* to their children in their place.

There are other mitzvos in which a father is obligated, such as *milah* and *talmud Torah*, and he may appoint a *shaliach* to act on his behalf. Joining his father for the Seder can be viewed as an implicit request for him to recount the story of *Yetzias Mitzrayim* to all those participating in the Seder, making the grandfather his *shaliach* to fulfill the mitzvah on his behalf.

Although it is generally preferable to fulfill a mitzvah oneself rather than through a *shaliach*, the *poskim* (see *Pleisi, Yoreh Deah* 28) explain that this applies only when appointing a *shaliach* is seen as disrespecting the mitzvah. When the intent is to honor someone else by asking them to perform the mitzvah, it is permissible. Likewise, it is permitted to honor one's father to lead the family Seder.

However, another point must be addressed. A person may only appoint a *shaliach* if the *shaliach* can perform the mitzvah as well as he himself could. Here, the father would likely explain

Rav Moshe Sternbuch *shlita* perusing the new sefer

the story more effectively by speaking directly to his children on their level, rather than having the grandfather address all the participants together. Therefore, while it is permissible to join one's father's Seder, ideally, he should at least hear the *Mah Nishtanah* directly from his child and respond with *Avadim Hayinu*, thereby fulfilling the minimum mitzvah himself before the grandfather leads the rest of the Seder.

Purchasing a Donkey

פטר חמר תפדה בשה (יג, יג).

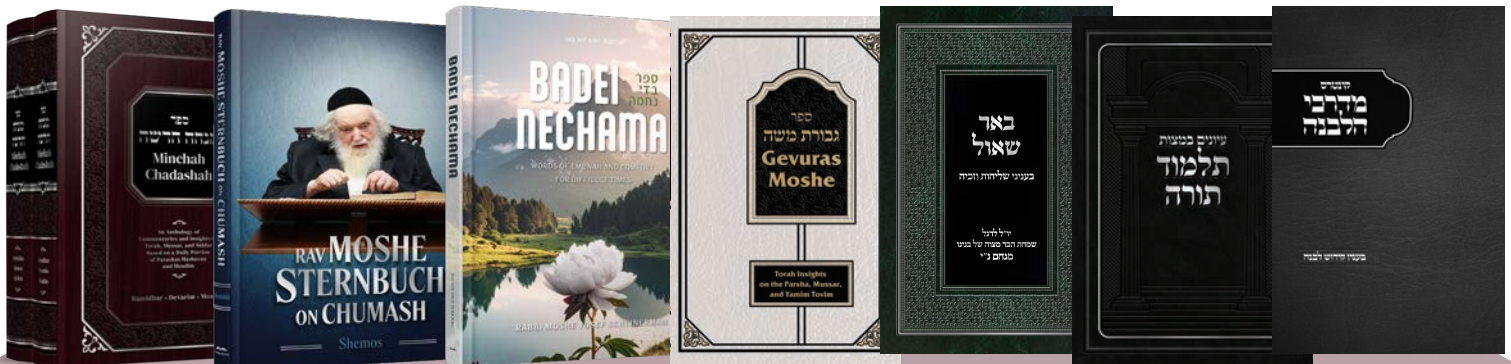
Although it is praiseworthy to seek opportunities to do mitzvos, it is not accepted practice, even amongst great *tzaddikim*, to purchase a donkey solely in order to become obligated in the mitzvah of redeeming the firstborn. Why is that?

The mitzvah of redeeming a firstborn donkey is classified as a *matir*, a mitzvah that permits the owner to benefit from the animal. Such mitzvos are not meant to be actively pursued, but fulfilled only when the situation arises. Although the Gemara (*Brachos* 35b) teaches that the pious would make themselves obligated in the mitzvos of *terumah* and *maaser*, those mitzvos contain an additional element beyond the act of separation that permits the rest of the produce, such as giving the gift to the *kohen*, which constitutes a regular mitzvah that one should indeed seek to fulfill. But mitzvos whose sole purpose is as

a *matir* need only be fulfilled when the circumstances require it.

According to this logic, when seeking a home there would be no preference to purchase a home with a roof requiring a *maakeh*. The sole purpose of this mitzvah is to ensure the safety of the home's occupants, and thus is not a mitzvah which should be actively pursued, but only fulfilled when the situation requires it.

Another reason to refrain from obligating oneself in the mitzvah of redeeming a firstborn donkey is that, although one would fulfill the mitzvah of redemption, he may inadvertently end up not fulfilling the mitzvah of giving the lamb to a *kohen*. The *kohanim* of our time are not *meyuchasim* (of verified lineage) but only *muchzakim* (presumed), and we rely on this *chazakah* only in cases where it is necessary, such as *pidyon haben*. However, it is possible that the *kohen muchzak* to whom one would choose to give the lamb is not really a *kohen*. This would mean that one created a need to fulfill a mitzvah, and then did not fulfill it properly. It is therefore unwise to purchase a *chamor* in order to create this situation.

Rabbi Beryl Schiff

Rav Moshe Sternbuch

Rabbi Moshe Yosef Scheinerman

Rabbi Gavriel Goetz

רב שאול חבר

הג"ר אריה מליכאל קוטלר

רב מרדכי שמעון ווייס